

ADORJÁNI ZSOLT

SZEKÉR ÉS DELFIN

Pindaros *fr.* 140b Snell–Maehler
(P. OXY 408, FR. [B] COL. 55–69)*

Ἴων[
ἀοιδ[ὰν κ]αὶ ἁρμονίαν
αὐλ[οῖς ἐ]πεφράσ[ατο
τῶ[ν . . . Λο]κρῶν τις, οἷ τ' ἀργίλοφον,
5 πῖ ἀρ Ζεφυρίου κολῶιναν,
ν[. . . ὑπὲ]ρ Αὐσονία[ς ἄλός
λι[.]ις ἄν .[
οἷον [ῥ]χημα λιγ[
κὲς ο[. . .]ον παιήο[ν
Ἄπόλλωνί τε καὶ[
10 ἄρμενον. ἐγὼ μ[
παῦρα μελ[ι]ζομεν[
[γλώ]σσαργον ἀμφέπω[ν ἔρε-
θίζομαι πρὸς αὐτ[άν
ἰάλιο,υ δελφῖνος ὑπὲρ κρισιν,ἰ
ἰτὸν μὲν ἀκύμονος ἐν πόντου πελάγει
15 αὐλῶν ἐκίνησ' ἔρατὸν μέλος,ἰ

1–13 P.Oxy 408, fr. [b] col. 55–69 (saec. I–II. p. Chr., edd. Grenfell – Hunt, anno 1903) = P. Univ. Yale 44 || 4–5 Σ Pind. Ol. 10,17i || 13–15 Plut. quaest. conviv. 7,5,2 (704F), soll. anim. 36 (984BC)

4 τῶ[ν γε Λο]κρῶν Garrod τῶ[ν πρὶν Λο]κρῶν Blass τῶ[ν τε Λο]κρῶν Wilamowitz τῶ[ν δὲ Λο]κρῶν Snell – Maehler || 6 ν[αῖον Turyn ν[άου]σ' Grenfell – Hunt ν[άου]σ' Snell – Maehler | ἄλός Wilamowitz || 7 λι[παρὰ πόλ]ις Grenfell – Hunt λί[μνας· ὁ δ' sive ὄτ' (deleto ἄλός) Ferrari | ἄνθ[ηκε δὲ Grenfell – Hunt]ισάνε[μον Bornemann || 8 [ῥ]χημα Grenfell – Hunt | λιγ[υ Turyn | [καὶ εὐπλε]κὲς Fileni | λό[γ]ον Maehler Λο[κρ]ὸν Ferrari |

* Munkám során az MTA Bolyai János Kutatói Ösztöndíja támogatását élveztem.

παίη[va Grenfell – Hunt παίη[vi Maehler || 9 Μοίσαις vel Χαρίτεσσιν Diehl Χαρίτεσσιν Garrod || 10 μ[άν κλύων Grenfell – Hunt || 11 μελ[ι]ζομέν[ου τέχναν Grenfell – Hunt || 12 [γλώ]σσαργον ἀμφέπω[v Grenfell – Hunt | ἀυτά[v Snell – Maehler

(Pind. *fr.*: 140b, Snell – Maehler és Fileni)¹

Ión(iai) (...) az éneket és a harmóniát oboákra egy férfiú alkotta a lokrisiak közül, akik Zephyriónnál [lakják] a fehér tetejű dombot az ausoniai tenger fölött (...) mint ékesen szóló szekér(t) (...) paiant Apollónnak és (...) befogva. Én azonban [hallva] a törekeny éneket a ragyogó nyelv tisztelőjeként versenyzem e hanggal, hasonlatosan a tengeri delfinhez, melyet a nyugodt tenger síkján a fúvósok bájos hangjai csaltak elő.

Jelen dolgozat célja a fenti Pindaros-töredék jobb megértése a 4–10. sorok újszerű értelmezésével. Ehhez a töredék egészét érintő megfontolások szükségesek. Pindaros tizedik olympiai ódájához (Σ 17i = I 314 Drachmann) szóló scholionok Nyugat-Lokris földrajzi elhelyezkedésének megvilágítására idéznek egy helyet (4 sk.) a költeményből. Némivel később egy zenei harmóniáról (Λοκρισί) tesznek említést, és ezt a lokrisi Xenokritos nevével kapcsolják össze.² A két hely közelsége és az a tény, hogy töredékünk szintén szerepeltet egy zenei hangzatot (ἁρμονίαν: 2), amellet szól, hogy a scholionok a második esetben is (O. 10 Σ 18b) ugyanarra a költeményre gondoltak. Ebből következik, hogy a töredékben a Lokrisi-harmónia „feltalálásáról” (ἐ]πεφράσ[ατο: 3) volt szó, még ha Xenokritos neve nem hangzik is el a fennmaradt szövegben. Ez *communis opinio* a kutatásban, melyhez én is csatlakozom.³

További vizsgálódást igényel a beszélő én kérdése (ἐγὼ μ [....:10]).⁴ Ezzel kapcsolatban három lehetőség van: 1) ἐγὼ = Pindaros; vagyis Pindaros mint költő vagy karvezető

¹ Pindari carmina cum fragmentis II. Eds. B. Snell – H. Maehler. Leipzig 1989; M. G. Fileni: Senocrito di Locri e Pindaro (Fr. 140b Sn.-Maehl.). Roma 1987 (a papirusz fényképével). A szövegkritikai kérdésekhez vö. még F. Ferrari: Restauri testuali à P. Yale 18 (Pindaro, fr. 140a e fr. 140b Maehler). Maia 42 (1990) 229–234 és I. Rutherford: Pindar’s Paeans. A Reading of the Fragments with a Survey of the Genre. Oxford 2001. 382–387. A töredék legújabb tárgyalása (D. Steiner, Harmonic Divergence. Pindar’s Fr. 140B and Early Fifth-Century Choral Polemics. JHS 136 [2016] 132–151) csak értelmezést nyújt, és a szövegkonstitúció nehézségei elől óvatosan kitér. A lényegi kérdéseket illetően összességében W. J. Henderson: Pindar Fr. 140b Snell – Maehler: The Chariot and the Dolphin. Hermes 120 (1992) 148–158 eredményeire épít.

² O. 10 Σ 18b (= I 315 Drachmann): μέλει τέ σφι Καλλιόπα· οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τούτους εἶπε τοὺς Λοκροὺς μουσικοῦς, ἀλλ’ ὅτι ἔστι τις ἁρμονία Λοκρισί προσαγορευομένη, ἣν ξυναρμόσαι φασὶ Ξενοκρίτων τὸν Λοκρόν. Καλλιμάχος [fr. 541]-δς Ἴταλιν ἐφράσατ’ ἁρμονίην.

³ Vö. U. von Wilamowitz-Moellendorff: Pindaros. Berlin 1922. 501. Ő az Ἴων[(1) sorkezdet alapján egy másik költőre gondolt, akivel Xenokritos lenne ellentétbe állítva, és a 4. sorban a következő kiegészítést javasolta: τῶ[v τε Λο]κρῶν τις (konnektív τε). Egyik feltételezés sem igazolható.

⁴ A pindarosi én bonyolult problematikáját itt nem göngyölíttem fel. Vö. M. R. Lefkowitz: ΤΩ ΚΑΙ ΕΓΩ: The First Person in Pindar. HSPH 67 (1963) 177–253, aki a modern vita kezdeményezője, és legújabban C. Lattmann: Pindar’ Voice(s). The Epinician *Persona* Reconsidered. In: Voice and Voices in Antiquity. Ora-

jellemzi viszonyát a lokrisi harmóniához, melyet a kar hangszerein játszik, s mely a költőt táncra serkenti; 2) ἐγὼ = ἡμυχόριον; ebben az esetben a költeménynek hyporchémának kell lennie megosztott karral úgy,⁵ hogy az egyik fél a harmóniát játssza, miközben a másik táncot lejt hozzá; 3) ἐγὼ = az egész kar; vagyis a kar hallja a hangzatot, mely egyfajta előjátékként hangzik el, és tánclépésekkel válaszol rá. Az 1) elméletileg lehetséges, ám kevésbé valószínű. Jóllehet az én a nem-epinikion-költészetben is jelölheti a költőt, ez inkább kivételnek számít (*Pai.* 6 = *fr.* 52 sk.),⁶ és a legkevésbé sem fog a költő táncosként feltűnni, ami inkább a kórushoz illenék. A 2) és 3) annyiban nem zárják ki egymást, hogy az én mindkét esetben kollektív jellegű, vagyis egy csoport hangját jeleníti meg. Hogy a lokrisi harmóniát egy félkar (2) vagy hangszerek csoportja játssza, melyek nem alkotnak félkart, hanem a teljes karral állnak szemben (3), csupán a pontos műfaji meghatározás szempontjából jelent különbséget, a beszélő jellegén (= kar) nem változtat. Erre a kérdésre a végén még visszatérek. Igen valószínű viszont, hogy itt a kar beszél, mivel a kultikus kardalokban a kar rendszerint első személyben nyilvánul meg. Ehhez járul az első pythói óda (1–4) tanúsága, ahol a kar azt mondja, hogy a phorminx hangja készíti táncra. Így figyel a töredék kórusa is a xenokritosi harmónia félreismerhetetlen hangjaira a fűvósokon (αὐλῶν ... μέλος: 15), s a zene teljesen hatalmába keríti (ἐκίνησ⁷). Továbbá azt is feltételezem, hogy a kar nagy valószínűséggel lokrisiakból állhatott, és az egész költemény nekik íródott, mivel rájuk hathatott leginkább ősi hangzatuk bűvölete.⁷ Ezen előzetes megfontolások után rátérhetünk a szöveg helyreállítására.

A negyedik sorban található lakunát (τῶ[v . . . Λο]κρῶν) másként is kitölthetjük, mint az itteni helyzetükben meglehetősen semmitmondó γε vagy δέ partikulákkal. Ha a beszélőt a kórusal azonosítjuk, ahogy azt korábban feltételeztük, kézenfekvő a τῶ[vδe névmást olvasni az űrben. A deiktikus elem tökéletesen ideillik, ha figyelembe vesszük, hogy Pindaros éppen a ὄδε névmás alakjaival szokott a költemény aktuális bemutatási körülményeire utalni.⁸ Így a következő helyzet rajzolódik ki: a kórus rámutat a lokrisiakra, akik az előadásban nem vesznek részt, hanem hallgatóságként vannak jelen. Velük szemben áll a magát ennek (ἐγὼ: 10) nevező kar, mely szintén lokrisiakból áll, és a köl-

lity and Literacy in the Ancient World, vol. 11. Ed. N. W. Slater. Leiden – Boston 2017. 123–148 (fókusz a győzelmi ódákon).

⁵ Így Wilamowitz-Moellendorff: i. m. (3. jegyz.) 500. Vö. azonban G. B. D'Alessio: Pindar's *Prosodia* and the Classification of Pindaric Papyrus Fragments. *ZPE* 118 (1997) 45, 136 jegyz. ellenérvekkel.

⁶ Vö. L. Kurke: Choral Lyric as „Ritualization”: Poetic Sacrifice and Poetic *Ego* in Pindar's Sixth Paian. *ClAnt* 24 (2005) 81–130.

⁷ Vö. Rutherford: i. m. (1. jegyz.) 386. Nehéz és külön vizsgálatot igénylő kérdés, hogy a kar állításai mennyiben tulajdoníthatók közvetlenül Pindarosnak. Mindenesetre nem helyeselhető, amikor Steiner: i. m. (1. jegyz.) minden indoklás nélkül azt feltételezi, hogy a kar Pindaros művészi nézeteinek ad hangot.

⁸ A névmás a címzett(ek)re vonatkozik: *O.* 2. 36, 6. 102; *N.* 8. 14; *Parth.* 2 (= *fr.* 94b) 62 (itt a τῶνδ' ἄνδρῶν kifejezés egy kultikus költeményben a thébaiakra utal, ami a fenti kiegészítéshez legközelebb álló párhuzam). A névmás az előadás helyszínére vonatkozik: *O.* 5. 20, 8. 25; *P.* 8. 99, 9. 91; *N.* 3. 68, 6. 46; *I.* 5. 22, 6. 21, 65.

teményt éneklí.⁹ A lokrisiak megnevezéséhez kapcsolódik az epikus gyakorlatnak megfelelően οἱ τ(ε) kötőelemmel a vonatkozói mondat, mely a lokrisiak lakhelyét írja körül plasztikusan.¹⁰ A szóban forgó nép fogalmában két halmaz olvad eggyé: egyfelől a jelenbeliek a költemény előadásának pillanatában, másfelől Xenokritos hajdani kortársai. A földrajzi körülírás ('akik a fehér magaslatot lakják Zephyriónnal') mindkét halmazra igaz, így mintegy áthidalja a különböző idősíkokat. A vonatkozói mondat feltehetőleg az]ις (7) szóvéggel zárult, és az új mondat asyndetonnal kezdődött. Ennek alanya a lokrisiak, első szava maga az állítmány lehetett. Az első kiadók ἄνθ[ηκε alakot olvastak, mintha Lokris városa vagy Xenokritos 'múzsai szekeret' állított volna Apollón tiszteletére.¹¹ A metaforikus verskocsi avatásának képe első látásra igen tetszetős, ám közelebből nézve nem minden nehézségtől mentes. Az ἄνθ[ηκε után a οἶον (8) szó nem hordozhat más jelentést, mint amit a metaforikusságot sugalló 'mintegy' fejez ki. Ám ez nem teljesen kielégítő, mivel a λιγ[υ már eleve korrektív-metaforizáló elem, mely világossá teszi, hogy nem valódi, hanem átvitt értelemben ékeshangú, vagyis múzsai szekérrel van dolgunk.¹² Ez viszont azt eredményezi, hogy a οἶον hasonlító partikula felesleges, sőt zavaró is a kétszeres metaforikus hajlítás miatt.¹³ Így tehát az ἄνθ[ηκε olvasat helyessége is kétségbe vonható, amit csak erősít az a tény, hogy a théta korántsem biztos, és a nyomot ugyanolyan joggal lehetne epsilonknak értelmezni.¹⁴

Ami most a gondolatmenetet illeti: Xenokritos tevékeny-alkotó (ἐ]πεφράσ[ατο: 3) magatartását a zeneileg érzékeny („vájtfülű”) nép¹⁵ befogadó tevékenysége ellenpontoz-

⁹ Amennyiben hyporchémáról lenne szó, úgy a beszélő a τῶ[νδε Λο]κρῶν kifejezéssel azt a hémichoriont aposztrofálná, amelyik a lokrisi harmóniát játssza: a lokrisiak a múltban is magukévá tették Xenokritos harmonikus újítását, és a jelenben is nagy virtuozitással játsszák.

¹⁰ Vö. C. J. Ruijgh: *Autour de „te epique”*. Études sur la syntaxe grecque. Amsterdam 1971. 984–986 (§ 801).

¹¹ Így *Fileni*: i. m. (1. jegyz.) 41 sk., *Henderson*: i. m. (1. jegyz.) 151 és *Steiner*: i. m. (1. jegyz.) 135.

¹² Vö. R. Nünlist: *Poetologische Bildersprache in der frühgriechischen Dichtung*. Stuttgart – Leipzig 1998. 264 (hasonló szerkezetű kép Pind. fr. 124a 1: ἐπατᾶν ὄχημ' αἰοῦδᾶν) és *Steiner*: i. m. (1. jegyz.) 136.

¹³ Az ellentmondás elkerülése végett *M. Asper*: *Onomata Allotria. Zur Genese, Struktur und Funktion poetologischer Metaphern bei Kallimachos*. Stuttgart 1997. 27 sk. a λιγ[υ konkrét jelentését részesíti előnyben ('az áthévelt, gyorsan forgó kerékagyak hangja') anélkül, hogy az ἄνθ[ηκε igével való összeférhetőségre kitérne. Mi lenne a οἶον szerepe ebben az összefüggésben? Hogyan lehet egy (akárcsak metaforikus értelemben) a sebesen iramló szekeret felállítani? *Steiner*: i. m. (1. jegyz.) 135 sk. a konkrét és metaforikus jelentés keveredését mérlegeli a λιγ[υ kifejezésben, ez azonban nem segít a felavatott és hangosan suhanó szekér ellentmondásán. A οἶον szerepéről egyáltalán nem beszél. *Rutherford*: i. m. (1. jegyz.) fordítása „a kind of [bright-sounding] ... wagon“ (383) a οἶον-t funkciótlan töltelékszóvá teszi. Helyesebbnek tűnik meghagyni a λιγ[υ metaforikus-metapoétikus értelmét, mellyel a szó tőrokonaival együtt Pindarosnál mindig rendelkezik (O. 6. 82, 9. 47; fr. 52o [Pai. 14] 32, 140a 60), és megpróbálni a οἶον kötőszónak más jelentést adni, mint hasonlító.

¹⁴ Vö. a megfelelő betű azonos alakját a 10. sor ἄρμενον szavában. Vö még *Fileni*: i. m. (1. jegyz.) 41, 13 jegyz., aki utal Grenfell és Hunt véleményére is. Vö. még *Ferrari*: i. m. (1. jegyz.) 233 más kiegészítéssel (...]ισάνε[μων vagy ...]ισάνε[μοσ].

¹⁵ Vö. Pind. O. 10. 14 és 11. 17 sk.

za. Ennek a megfelelésnek kifejezésére szolgálhat a mondatasyndeton is.¹⁶ Amennyiben a Λο[κρῶν ... οἷ τ' (4) appozíciójaként felfogható πόλις szót látjuk az előző mondat utolsó szavában,¹⁷ úgy e gyűjtőfogalom után következő állítmány többes szám harmadik személye indokolt. Mindennek megfelelni látszik az általam javasolt ἀνέ[γνων konjektúra,¹⁸ amelyhez a οἶον kérdőszóval¹⁹ kapcsolódnék függő kérdésként a οἶον [ῶ]χημα λιγ[kifejezés, melynek állítmánya elveszett (például λίγ[ἔσσοιτ' εὐπλεκέες).²⁰ A hely jelentése szerint így alakulna: 'a lokrisiak felismerték, hogy milyen jól épített szekér suhan ékes hangon (λίγα)²¹ Apollón tiszteletére / hogy miként suhan a jól épített szekér ékes hangon Apollón tiszteletére'.²² Ezen felül az ἀνέ[γνων ige az olvasás aktusára is utalhat, ha a tizedik olympiai óda olvasásmetaphoráitól hemzsegő prológusára (1–6) gondolunk, amelyet a költő szintén egy nyugat-lokrisi győztesnek (Hagésidamosnak) címzett, s ebben lakosai átlagon felüli pontosságának is emléket állított (Ἀτρέκεια [13] lakja a várost). A lokrisiak ezen tulajdonsága a művészet területén is megnyilvánulhat: amit hangokból és szavakból felfognak, azt minden újabb előadáskor mintegy 'újraolvassák'.²³

A 8–10. sorokban a nehezen olvasható ο[]ov szó okoz nehézséget. Maehler λόγῶν-t javasol,²⁴ így viszont figyelmen kívül kell hagynia a második szótag fölött látható éles hangsúlyjelet. Ferrari Λο[κρῶν (ti. paian) konjektúrája bonyolult változásokkal számol: a hangsúlyjelet rhónak értelmezi, és a szókezdő lambdán kívül egy elveszett kappát is kell feltételeznie, melyek segítségével az írnok a dittográfia miatt megismételt οἶον-t ja-

¹⁶ Az asyndeton váratlan fordulatot és fokozást kifejező képességéhez vö. *H. Maehler*: Beobachtungen zum Gebrauch des Satz-Asyndetons bei Bakchylides und Pindar. In: *Poesia e religione in Grecia*. Studi in onore di G. Aurelio Privitera. Eds. *M. Cannatà Fera – S. Grandolini*. Napoli 2000. II 425–427.

¹⁷ Vö. *Fileni*: i. m. (1. jegyz.) 36.

¹⁸ Ugyanezen igealak (ἀνέγνων) fordul elő hasonló jelentésben és konnotációval (nyomatékos 'felismerés' mint 'elismerés' a személy akkusativusával) egy másik pindarosi helyen (*I. 2. 23* [alany a κάρυκες]).

¹⁹ Ebben a szerepben Pindarosnál: *O. 9. 89*; *P. 1. 27, 9. 31, 113*. *Rutherford*: i. m. (1. jegyz.) 385 futólag felkiáltó οἶον-t is mérlegel.

²⁰ Az ἔσσοιαι alakhoz vö. *Pind. I. 8. 61* (ἔσσοιαι ... Μοισαῖον ἄρμα). Az εὐπλεκέες *Fileni*: i. m. (1. jegyz.) 19 és 37 *in apparatus ad locum* leleménye (~ *Pind. fr. 52c* [= *Pai. 3*] 12), jóllehet a passzust másként szerkeszti.

²¹ A λίγα határozóként is jelölheti a kifejezés metaforikus jellegét, és a tágabb kontextus (mindenekelőtt Ἀπόλλωνί τε καὶ ... / ἄρμενον? 10 sk.) is megvilágító erejű. A szekér képzetét a ἄρμουίαν (2) készíti elő, majd az ἄρμενον (10; azonos szótó) folytatja. Vö. *Ferrari*: i. m. (1. jegyz.) 234.

²² A kettős szerkezetre (οἶον mint határozói neutrum és a jelzett szó jelzője) példa *O. 9. 89* sk. (οἶον ... ἀγῶνα), *P. 9. 31* (οἶον ... νεῖκος) és *9. 113* sk. (οἶον ... γάμον).

²³ Ez az asszociáció az *I. 2. 23*-ban is érvényesül, amennyiben a bírók, akik Xenokratést győztesnek kiáltják ki, (ἀδυνάφω ... ἀσπάζοντο φωνῆ: 25), nevét felolvassák (ἀνέγνων). *Steiner*: i. m. (1. jegyz.) 137 az írásbeliség szerepével ebben az összefüggésben más szempontból foglalkozik (votív feliratot idéző szöveg a metaforikus szekeren).

²⁴ *H. Maehler Fileninél*: i. m. (1. jegyz.) 44 és *Pindari carmina cum fragmentis*. II: *Fragmenta*. Indices. Ed. *H. Maehler*. Leipzig 1989. 126 ad loc. Vö. még *Pindar* II. Ed. *W. H. Race*. Cambridge, Massachusetts – London 1997. 374 ad loc. és *Nünlist*: i. m. (12. jegyz.) 264.

vította volna.²⁵ Az így nyert jelző emellett „sok hűhó kevésért” benyomását kelti, hiszen sem díszítő, sem tárgyyszerű funkciója nincsen: a lokrisi költő alkotta paian nyilvánvalóan lokrisi. Egyik megoldás sem teljesen kielégítő tehát. Az új megoldás felé vezető úton mindenekelőtt azt jegyzem meg, hogy az omikron fölött látható betű, melyet eleinte *spiritus lenis*-nek értelmeztek, valójában azonban inkább a javítás során helyhiány miatt magasabbra írt betűjelnek tarthatunk, az egy sorral fentebbi [ῶ]χημα chijéhez hasonlít, jóllehet a jobb felső ferde vonal nem vehető ki egyértelműen. Ám azt is hozzá kell tenni, hogy ez *mutatis mutandis* az [ῶ]χημα megfelelő betűjére is igaz, melynek bal alsó szára szinte pontszerűen hat. Ezek után talán nem elvetendő gondolat, és a fizikai sérülés feltételezésének tézisénél valószínűbb, hogy a hiányolt szár nem is volt meg soha, hanem az írnok, amikor a második vonást készült elhelyezni, nem az első ferde fölött, hanem közvetlenül a vonalon folytatta az írást. Így én a kérdéses helyen a χορὸν szót olvasom, ami a véghangsúlynak is értelmet ad,²⁶ és a szövegösszefüggésbe leginkább a következőképpen illeszthető: χορὸν παιήο[ν ᾄγων] / Ἀπόλλωνί τε καὶ [Μοίσιαις] / ἄρμενον. Az ᾄγων participium, melytől a χορὸν függene, természetesen az [ῶ]χημα főnévvel lenne egyeztetve: Xenokritos dalfogata (zene és szöveg együttese) paiankórust vezet,²⁷ mely Apollónhoz (és a Múzsákhoz) illik, vagy – hogy a képhez hűek maradjunk – nekik van befogva (ἄρμενον).

A χορὸν olvasat a 10 sk. sorokban megnyilvánuló pindarosi és a xenokritosi kar közötti megfelelést hangsúlyozná.²⁸ A szövegben szereplő παιήο[ν] kifejezés alapján, és figyelembe véve azt is, hogy a hagyomány Xenokritosnak paianokat tulajdonított,²⁹ kézenfekvőnek tűnik, hogy a lokrisi költő az új harmóniát egy paiankölteményben alkalmazta. Ennek alapján elképzelhető, hogy a Pindaros-vers is paian volt, ami erősítené a

²⁵ *Ferrari*: i. m. (1. jegyz.) 233 sk. *Rutherford*: i. m. (1. jegyz.) 382 ezt a konjektúrát felveszi a főszövegbe. A οἶον hibás megisméltése az előző sorból ugyanakkor megfontolandó feltételezés, és összeegyeztethető az itteni javaslattal (χορὸν), ha a chi betűt a szó elejére függesztették, míg a rhót ráírták a szóközépi iótára, ami megfelelni látszik a nyomoknak.

²⁶ Köszönöm Maehler professzor figyelmét, mellyel javaslatomat kitüntette. Mindez nem azt jelenti, hogy maradéktalanul egyet is értene megoldásommal.

²⁷ A 'paian' fogalmát a χορὸν παιήο[ν(α)] kifejezésben én appozícióként fogom fel, amennyiben azonban ez a szerkezet túlságosan merésznek bizonyulna, a παιήο[ν(ι)] dativust Apollón (Ἀπόλλων: 9) jelzőjeként is lehet érteni. Vö. *W. Burkert*: *Greek Religion*. Cambridge, Massachusetts 1985². 102 sk.: „The names Paeon and Dithyrambos refer equally to the god, his hymn, and his dance, perhaps from Minoan tradition.” *M. L. West*: *Greek Metre*. Oxford 1984. 10 a dativus végződésének elzóját nem engedélyezi Pindarosnál, ám mivel az Homérosnál bevett vonás, a kardalköltészetből sem lenne szabad kizárni.

²⁸ Nem érdektelen körülmény, hogy a delfin különféle képzőművészeti alkotásokon a hajót körbevező kórusként tűnik fel (vö. *Eurip. Hel.* 1454 sk., *fr.* 939. 5 PMG és további helyekhez *Fileni*: i. m. [1. jegyz.] 46 sk.). Ebben a minőségben jeleníti meg őket R. M. Rilke *Delphine* című verse is (a 16. sor ráadásul utal is a görög vázaképekre). Minthogy a δελφίνος (13) singularis itt többes számnak felel meg (így *Fileni*: i. m. [1. jegyz.] 47, 36. jegyz.), a két kar közötti megfelelés képi síkon is nyomon követhető.

²⁹ Ps.-Plut. *de mus.* 9. 1134BC Z–P. A nehézségekhez vö. *Fileni*: i. m. (1. jegyz.) 21–32.

megfelelést Xenokritos és Pindaros műve között.³⁰ Akárhogy legyen is, rekonstrukcióm szerint a költemény párhuzamra épül: a xenokritosi paian a lokrisiak elismeréssel fogadták (ἀνέ[γνων: 7) a múltban,³¹ míg a jelenben a kórus adózik neki csodálattal. Képi síkon az [ὄ]χημα (8) és a δελφίνος (13) felelnek meg egymásnak: mivel az ἄνθ[ηκε igével együtt a mozdulatlanul felállított szekér képe is köddé vált,³² a szekér és a delfin közötti *tertium comparationis* természetesen mozgékonyság lesz.³³ A mobilitás általánosan meghatározó vonása a pindarosi költeménynek.³⁴ Ugyanakkor a delfin felidézi még Arión híres legendáját (Hdt. 1,24), aki Xenokritos fiatalabb dalnoktársa volt³⁵, és akinek pályáját rendkívüli mozgásszabadság (archaikus *peregrinatio*) jellemezte Méthymna, Korinthos, Délitália, Szicília és a Peloponnésos között. Jóllehet nem tudható, hogy Pindaros költeményében valóban utalt-e Ariónra,³⁶ a delfin önmagában is szimbóluma egyfelől Apollón múzsai művészetének, másfelől a korlátlan szabadságnak, amely aspektusok a táncban szétválaszthatatlanul egyesülnek.³⁷ A mozgékonyság ilyen meghatározó szerepe láttán kijelenthető, hogy a térbeli és időbeli korlátok áttörése a költemény (egyik) központi gondolata lehetett: a költő távoli égtájakat (keletet [Thébai] és nyugat-

³⁰ Vö. *Fileni*: i. m. (1. jegyz.) 52 sk., aki azonban a hyporchéma lehetőségét sem veti el (így *Rutherford*: i. m. [1. jegyz.] 386 sk.). Paian mellett érvel még *D'Alessio*: i. m. (5. jegyz.) 44 sk. (további irodalommal és azzal a feltételezéssel, hogy Pindaros költeménye nagymértékben adósa elődje paianjának, amely előtt tisztelg). *Steiner*: i. m. (1. jegyz.) 143–148 dithyrambosi áthallásokkal dúsított paian mellett teszi le voksát (148: 'reformed paean').

³¹ Természetesen a xenokritosi harmónia ilyen értő fogadtatása a lokrisiak részéről folytatódik a jelenben is, mivel a lokrisiak hasonló érdeklődéssel fordulnak az aktuálisan bemutatott költemény felé (vagy ha osztott kórusral van dolgunk, hasonló áhítattal játsszák), ahogy ez a régi időkben szokásuk volt.

³² A szekér állítólagos (ἀνθ[ηκε), a delfin mozgékonyságával szembeállított mozdulatlanságában *Henderson*: i. m. (1. jegyz.) 157 sk. és *Steiner*: i. m. (1. jegyz.) 137 sk., 145 Pindaros felsőbbrendűségének jelét véli kiolvasni. Én Pindaros és Xenokritos viszonyát inkább a régi megújulásának, mint a régít legyőző rivalitásnak látom. Erre az álláspontra helyezkedik még *K. A. Morgan*: *A Prolegomenon to Performance in the West*. In: *Theater Outside Athens. Drama in Greek Sicily and South Italy*. Ed. *K. Boshier*. Cambridge 2012. 40 sk.

³³ További kapcsolódási pontot jelent a két kép között, ha a hajót követő delfinek a szekérbe fogott paripáknak felelnek meg. Ez a kapcsolat azonban a Pindaros-szövegben nem jelenik meg *expressis verbis* (jóllehet a χορὸν [8] konjektúra elfogadása esetén a χορὸν ... ἄρμενον [8–10] kifejezés erőteljesen utalna a „befogott“ kórusra). A párhuzam elliptikus jellegéhez (szekér lovak, delfinek hajó nélkül) vö. *Henderson*: i. m. (1. jegyz.) 157. Hibásan állítja *L. Bettarini*: *Posidippo* 37 A.-B. (= *PMilVogl*. VIII 309, col. VI, rr. 18–25). *Sem-Rom* 6 (2003) 52, 39. jegyz., hogy az [ὄ]χημα közvetlenül a delfin(ek)re is vonatkoznék.

³⁴ Vö. mindenekelőtt *N*. 5. 1–3 és *I*. 2. 45 sk.

³⁵ Arión és Xenokritos szoros kapcsolatához (mint a paian és a dithyrambos mesterei) vö. *Fileni*: i. m. (1. jegyz.) 23.

³⁶ Más összefüggésben ezt *Steiner*: i. m. (1. jegyz.) 145 sk. is mérlegeli.

³⁷ Apollon Delphinios delfinalakban vezette a krétaiakat Delphoiba (Hom. *h.Ap.* 400 sk., 493–496) és delfin hátán utazott Délosról Milétosba (Call. *fr.* 229 [Branchos] 12 sk.). A delfin ezekben a mítoszokban is a nagy távolságok áthidalásának eszköze.

